

A tudásfelfogás változásai és a történelemtanítás

KAPOSI JÓZSEF

2017.

Az előadás kérdései, szakirodalom

1. A tanulásfelfogások jellemzői
2. A tudás szerveződésének főbb dimenziói
3. A XXI. századi készségek és a változó tanulási környezet
4. A történelemtanítás változó funkciói
5. Új megközelítések a történelemtanításban
6. Hazai tartalmi elvárások és a gyakorlat
7. Feladatminták
8. Összegzés

1. Csapó Benő: A tudáskonceptió változása: nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet.

<http://ofi.hu/tudastar/tudaskoncepcio>

2. Csapó Benő: A tudás és a kompetenciák.

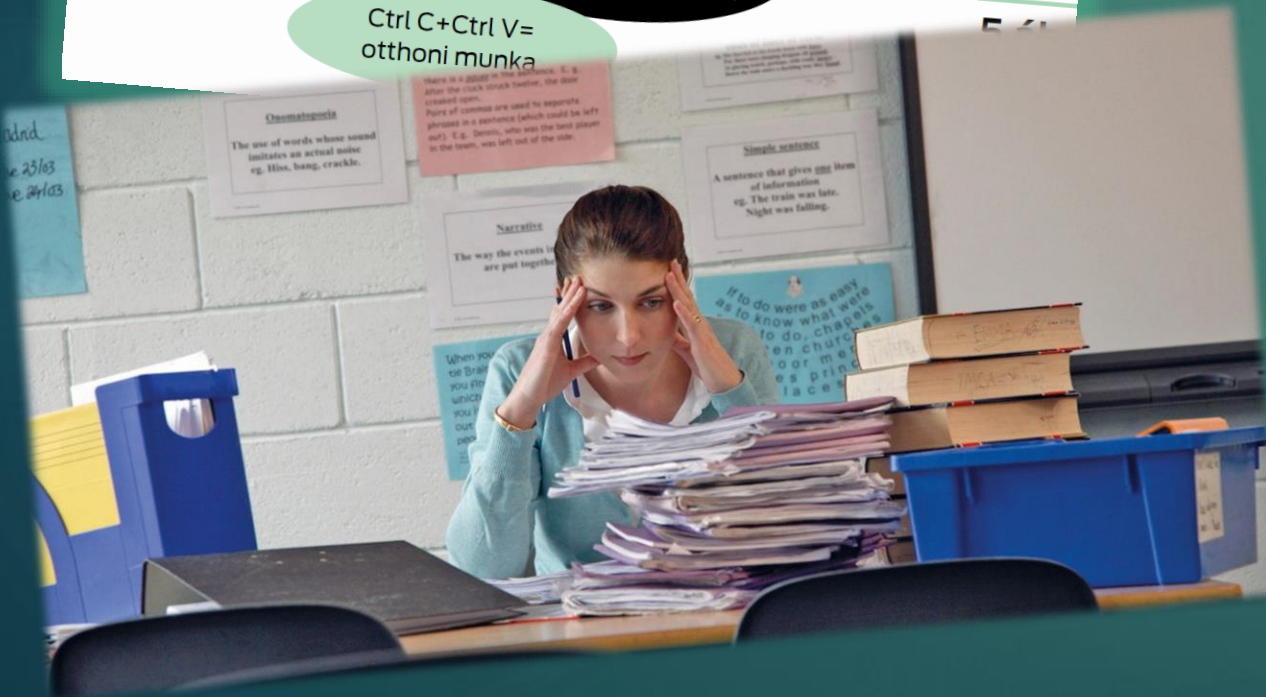
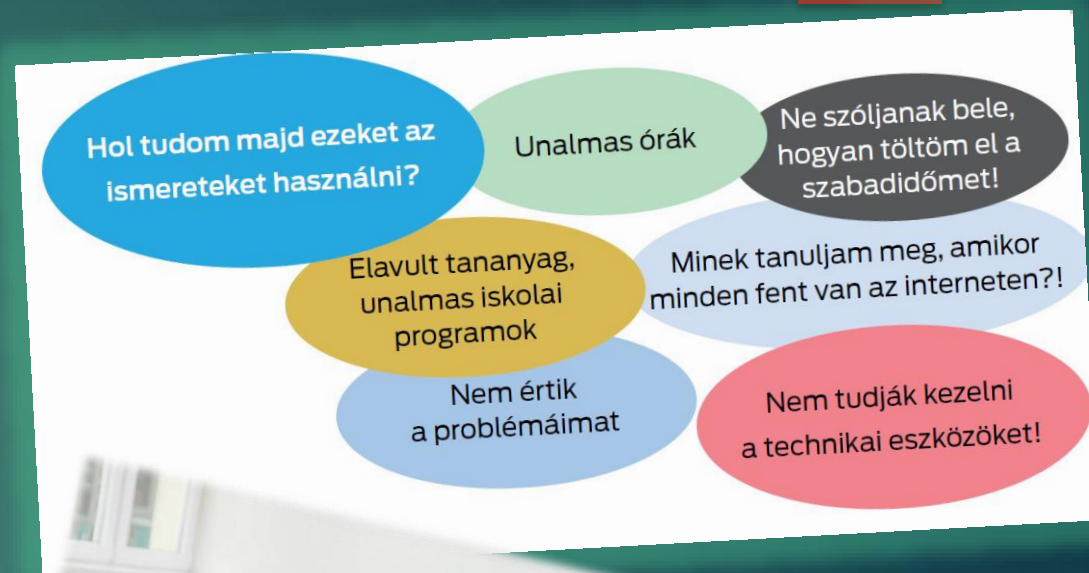
<https://www.ofi.hu/tudastar/tanulas-fejlesztese/tudas-kompetenciak>

3. Kaposi József: Válogatott tanulmányok II.

<http://kaposijozsef.hu/wp-content/uploads/2016/01/valogatott-tanulmanyok-II.pdf>

Pedagógusok

Tanulók

Tanulásfelfogások módosulása I.

Ókor, középkor: interpretált rendszer elsajátítása, dogmák, tanulás élőszóval, reprodukción

Örökség: tudás tisztelete, deduktív logika, tanító, tanítás dominanciája, verbalizmus

Klasszikus pedagógia: ismeretforrás a valóság észlelése, tantárgyak, metodika kialakulása, ismeretátadás

Örökség: szemléltetés, induktív logika, tananyag-központúság, normatív értékek, a tanuló passzivitása, a nevelés szerepe

Tanulásfelfogások módosulása II.

Reformpedagógia: társadalmilag szükséges ismeretek elsajátítása, integrált műveltségterületek, ismeretszerzés **Örökség:** gyermekközpontúság, társadalmi szerepre felkészítés, oktatás, nevelés + képzés szerepe

Napjaink: LLL, edukatív társadalom, önképzés

Elvárás: Információkeresés és -kezelés, csoportmunka, adaptív, rugalmas gondolkodás, problémamegoldó tanulás

A tudás szerveződésének dimenziói

(Csapó Benő)

- ▶ a tudományok tanulmányozása révén megszerezhető diszciplináris tudás, a **szakértelem**,
- ▶ az „értelem kiművelése” által kifejlesztett általános (információfeldolgozó, gondolkodási) képességek, **kompetenciák**,
- ▶ és az iskolán kívüli életben hasznosítható, praktikus tudás, a **műveltség**.

Szakértelem

- ▶ A *szakértelem* egy jól meghatározott területen alkalmazható „fogások”, sémák összessége. Begyakorlott rutinok ismerős helyzetben való alkalmazása.
- ▶ A transzfer hatása kisebb, mint korábban feltételezték. Az ilyen tudás nem vihető át automatikusan más területekre.
- ▶ Ez a „matematikusok matematikája”, as „kémikusok kémiája” így azoknak hasznos, akik magát a tudományt (diszciplínát) akarják tanulni.

Kompetencia

- ▶ A tudásnak arra a formájára utal, amelynek elsajátítása természetes közegben, életszerű tapasztalatok révén történik, és így alkalmazása is természetes könnyedséggel és hatékonysággal valósul meg.
- ▶ „...az a képességünk és hajlandóságunk, hogy a bennünk lévő tudást (ismereteket, készségeket és attitűdbeli jellemzőket) sikeres problémamegoldó cselekvéssé alakítsuk” .. (Halász G.)
- ▶ A „ meg kell tudni csinálni” kihívása, mely a munka világának legfontosabb elvárása

Műveltség

- ▶ Az eredetileg írástudást jelentő angol „literacy” kifejezés általánosítása nyomán terjedt el. Bizonyos tudásterületekhez kapcsolódó általános tájékozottságot, biztonságos eligazodást, áttekintést, a nagy összefüggések átlátását, **alkalmazható** tudást jelent.
- ▶ Konceptióját a PISA vizsgálatok szakértő csoportjai dolgozták ki.
- ▶ Ez a hétköznapi, a gyakorlati hasznosság szempontjait állítja középpontba.
- ▶ Nem feltétlenül közvetlenül gyakorlati, lehet pl. versrészlet, mely közösségi integrációs elemként funkcionálhat.

A tudás dimenziók integrációja

- ▶ A szakértelem, kompetencia és műveltség hármasának harmonikus egysége a cél.
- ▶ A gondolkodás tantervét kellene a középpontba állítani, mely nem abból indul ki, hogy valamit azért kell tudni, mert az ott van a fizikában, a kémiában, hanem megfordítja a logikát, a képességek fejlesztésének igényeihez igazítja.
- ▶ Alapja egy új taxonomia, mely a gondolkodási, információfeldolgozási, kommunikációs stb képességek - életkorhoz rendelt - egymásra épülését tartalmazza.
- ▶ A megértett, alkalmazható diszciplináris tudás jelenti a tudásgazdaságban a minőséget, versenyképességet.

Trendek, távlatok

A „tudásfajták” beazonosítása:

▶ deklaratív tudás: tudni, hogy MIT (know what)

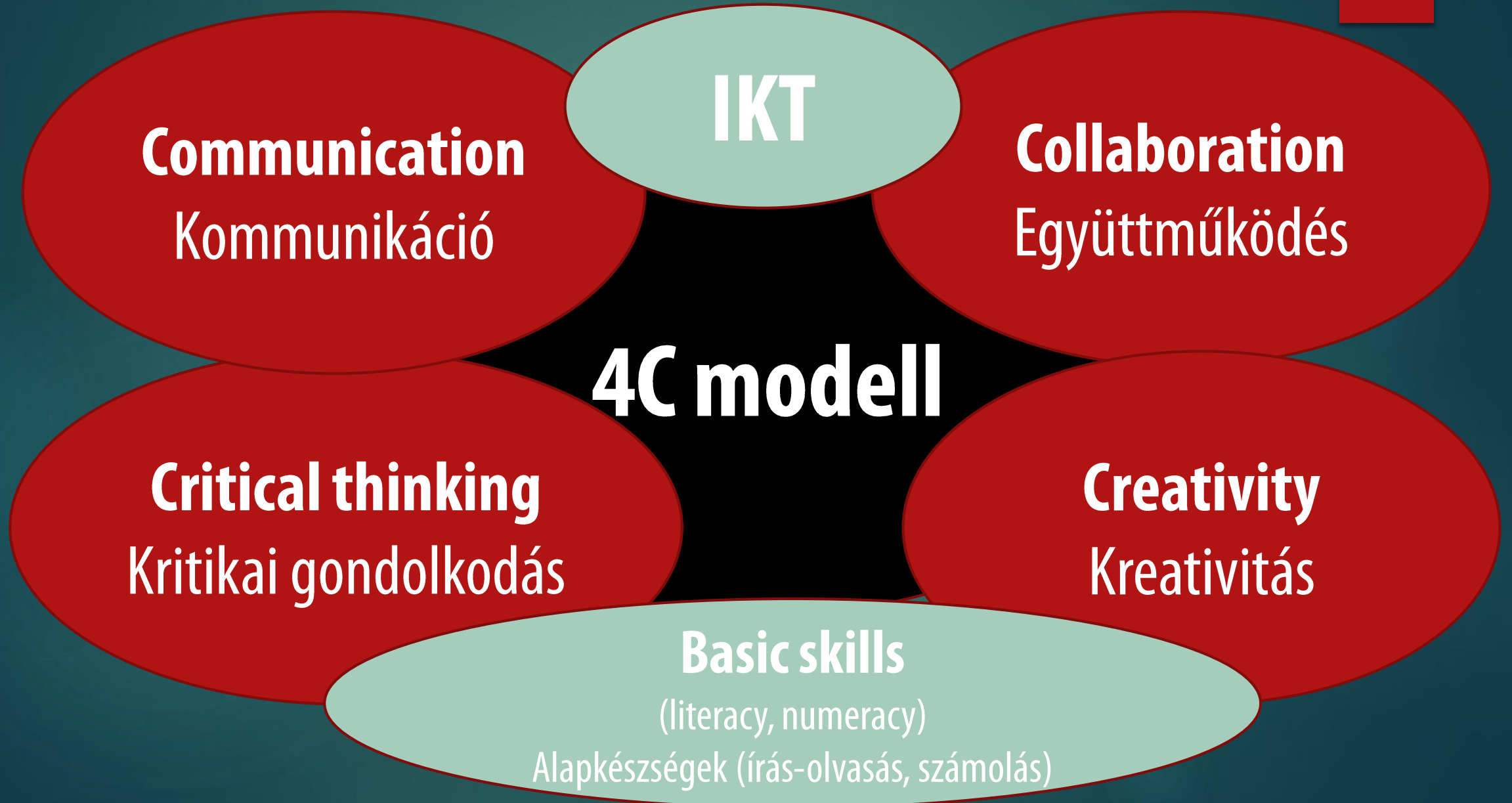
pl. adatok, ismeretek, tények

▶ procedurális tudás: tudni, hogy HOGYAN (know how) pl. a megszerzett ismeretek alkalmazása különböző helyzetekben, kontextusokban

▶ a tudás forrása: tudni, hogy KITŐL (know who)

▶ a tudás indokoltsága: tudni, hogy MIÉRT (know why)

XXI. századi készségek

A változások háttere

- ▶ A „kognitív forradalom”, a kognitív pszichológia, illetve a tágabban vett kognitív tudomány, konstrukív pedagógia is hatott az oktatás elméletére.
- ▶ az „információrobbanás”, „gyorsuló idő”, „jövősokk”.
- ▶ „szertefoszlott az egész életre megszerезhető tudás illúziója [...] felértékelte az információkezelést, azaz a mit tudásával szemben általában a hogyan tudását”
- ▶ A tudás egyre inkább a gazdaság legfontosabb mozgatórugójává válik. Előállítás, termelése, adása-vétele és felhasználása iparszerű tevékenységgé vált. A tudásgazdaság, a tudás alapú társadalom a távoli utópiából hétköznapi valósággá válik.

Változó tudás- és tanulásfelfogások

Az egész életen át tartó tanulás (LLL) minden helyzetben való tanulás (LWL) paradigmái (European Commission, 2007)

A tudás **kompetenciákban** való leírása; **munkaerőpiac** oldaláról megfogalmazott elvárások (European Commission, 2011)

Fókuszban: a **transzferálható, generikus kompetenciák** (pl. OECD 2015, Európai Bizottság 2006), valamint a **transzverzális képességek, 4C modell** (Innovation Advancing Education <http://iaetx.com/the-4-c%27s.html>)

„A tanulók **nem egyforma** képességekkel rendelkeznek, és sem az igényeik, sem a munkastílusuk nem egyforma [...], ami az egyik számára optimális, a másik számára nem lesz az.” (OECD, 2002)

A tanulói érdeklődésre építő **kontextuális personalizáció** (Walkington és Bernacki, 2014)

„[...] az ismeretek, melyeket élményszerűen sajátítunk el (**flow-érzéssel**), hatékonyabban rögzülnek, és később könnyebben előhívhatók”. (Csíkszentmihályi, 1979)

Nonformális és informális tanulás előtérbe kerülése (Európai Bizottság: Az egész életen át tartó tanulás Európai Képesítési Keretrendszere (EKKR) <http://ec.europa.eu/eqf/documents?id=54.>)

Digitális kompetenciák - bennszülött, bevándorló (Jukes–Dosej 2003)

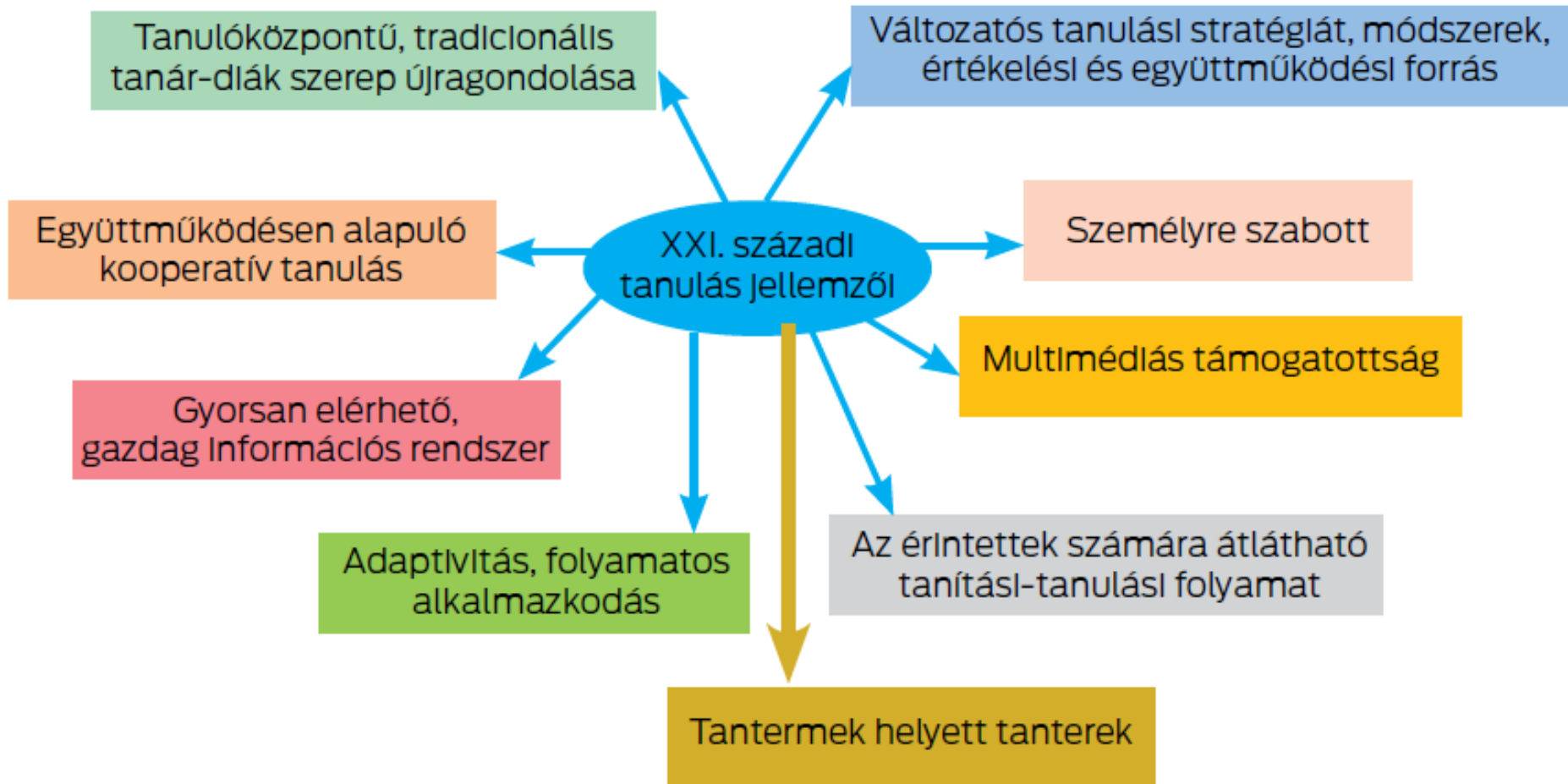
Új felismerések a tanulásról

- „[...] a gyerekek is, mint ahogy minden tanuló ember, a tudást **konstrukcióként**, egy értelmezési folyamatban sajátítják el.” (Nahalka, 1997) Az **előzetes tudás** „azért játszik alapvető szerepet a tanulás során, mert a gyermek ezen értelmezési kereteket használja ... feldolgozására”. (Nahalka, 1997)
- „[...] a **'meaningful learning'** (értelemgazdag tanulás) [...] az előzetes és az új tudás közti kapcsolatok minőségi és mennyiségi kapcsolatában mutatkozik meg, amely jól strukturált, **ok-okozati összefüggéseken** alapszik.” (Simons és mtsai, 2000)
- „[...] az oktatási eredményesség egyik meghatározó kritériuma a **tudástranszfer**, amely azt jelenti, hogy amit egy szituációban megtanítanak, azt képesek vagyunk alkalmazni egy másikban... egyszerűt (**low road**) és az értelem csiszolására vonatkozót (**high road**)” (Molnár, 2002)
- „A **kereszttantervi megközelítés** nem csak egyszerűen egy újszerű tanításszervezési megoldás, hanem a tanítási folyamatot átható (**permeation**) modell gyakorlati megjelenése.” (Whitty és munkatársai , 1994)
- „a **problémaorientált (problem based learning)** vagy **felfedezettő tanulás (discovery learning)**, illetve a **kutatásalapú tanulás „inquiry based learning”** (...) mindegyike azon a felismerésén alapul, hogy a tanulói aktivitás és az autentikus kontextus fontos szerepet játszik a tanulás eredményességében”. (Hmalo-Silver, 2004; Jonassen, 1997, 1999)

Tanítási – tanulási folyamatok jellemzői

HAGYOMÁNYOS	XXI. SZÁZADI
Az isolarendszerű, formális oktatás a meghatározó terepe a tudás megszerzésének	Hangsúlyosan támaszkodik a különböző tudásforrásokra, az informális és nonformális keretekben megszerezhetőkre
Döntően osztálytermi keretek, „szemben a tanárral”	Változatos tanulási terek - együttműködő
Tanár(pedagógus)központú, a tanár irányítja a diákok tanulási folyamatát	Tanulóközpontú, számol a tanulók eltérő fejlődési ütemével, a differenciált szociokulturális háttérrel
Központilag (államilag) rögzített időkeretek és előírt tananyag	Helyileg, az érintettek bevonásával elfogadott időkeretek, pedagógiai programok
Ismeretközpontú, főleg „szakértői tudásra” és reprodukálásra fókuszáló	Kompetenciaközpontú, „műveltségre” koncentrálnak, és produktivitásra ösztönző
Frontális oktatás osztályszinten, szemléltetés központú	Személyre szabott, differenciált, IKT alapú tevékenységközpontú oktatás
Kérdve kifejtő módszer dominál	Gazdag módszertani repertoár, interaktív módszerek pl.: drámapedagógia, kerettörténet (storyline), játékosítás (gamification)
Versenyelvű, egyéni érdekérvényesítésre ösztönző	Szolidaritási elvre épülő, kooperativitásra nevelő
Időszakos és főleg szummatív értékelés	Folyamatos formatív és diagnosztikus értékelés

A XXI. századi tanulás jellemzői

XXI. századi iskolai tanulási környezet

- átalakuló tanári szerep
- új pedagógiai kompetenciák
- új módszertani elvárások
- IKT eszközök
- Tudásmegosztás
- Hálózatok
- személyre szabott tanulás
- informális és nonformális tanulás

A fordított osztályterem

A hagyományos módszerekkel ellentétben – a tudás átadása az osztályterem kívül, míg a gyakorlás – a házi feladat elkészítése – az osztályban zajlik.

A történelemtanítás változó funkciói

- „A történelem tantárgy **az állampolgári nevelés** leghangsúlyosabb terepeként működik (Szebenyi, 2001, Id. Kinyó, 2012), továbbá több mint egy évszázada meghatározó szerepe van a **nemzeti identitás** formálásában.” (Katona – Sallai, 2002)
- Szociális és állampolgári **kulcskompetenciák** (Európai Parlament és Tanács ajánlása, 2006; Nat, 2007, 2012)
- „Az **állampolgári kompetencia (civic competence vagy citizenship competence)** fogalmát olyan ismeretek, képességek, attitűdök és értékek együtteseként határozza meg, amelyek képessé teszik az egyént, hogy **hatékonyan részt vegyen** a demokratikus értékeken alapuló mindennapi életben, valamint a **civil társadalomban**.” (Hoskins – Crick, 2008)
- „Meghatározó célként olyan önállóan gondolkodó, kritikai képességgel rendelkező, mérlegelni tudó polgárság nevelése jelenik meg, amelynek tagjai **a méltányosság és az objektivitás** jegyében képesek a **közélet pozitív befolyásolására**.” (Huddleston-Rowe, 2002)
- „Az állampolgári nevelés alatt általában négy terület elsajátítását értik, így a **kritikus és analitikus szemléletmód, a politika tudatosság, műveltség „political literacy”, az attitűdök és értékek, valamint az aktív társadalmi részvétel**.” (Eurydice, 2012)

Új megközelítések

Kiemelt szempont a **problémamegoldási képesség** fejlesztése, ami azt jelenti: „amikor a megoldáshoz vezető út nem válik azonnal nyilvánvalóvá, es amikor ... a tantervi tartalmak, amelyek esetleg érdemben felhasználhatók, nem explicit módon beazonosíthatók.” (Halász, 2006. 8.)

„A **problémaorientált történelemtanítás** alatt olyan tanítási koncepciót értünk, amely a legújabb tanulás- es tanításelméleti reflexiók bázisán a tanulók egyéni es kollektív érintettségére építve a történeti problémamegoldás elsajátítására alkalmas tanulási folyamatot biztosít (F. Dárdai, 2007.).

„A tanórai feldolgozás fókuszja egy alaposan végiggondolt es körültekintően **kiválasztott probléma vagy motiváló kérdés**, amelynek többoldalú megvizsgálása, elemzése jelenti a tanár es a diákok közös munkájának alapját. (F. Dárdai, 2007)

Mélységelvű tanítás (study of depth): „[...] amit tanítanak, tanítsák alaposan, megragadva azt a néhány átfogó gondolatot, melyek megvilágítják az egészet, és folyamatosan köréjük lehet építeni a másodlagos tényeket.” (Marylin – Calfee, 1998; Knausz, 2001)

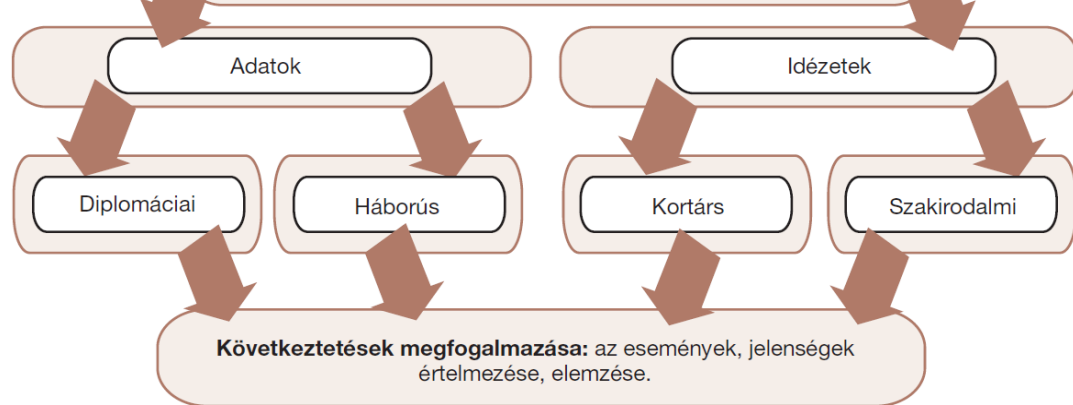
A változó történelemtanítás jellemzői

HAGYOMÁNYOS	XXI. SZÁZADI
A nemzeti identitás és az alattvalói tudat kialakítása a meghatározó cél	Az aktív állampolgárság, a demokrácia iránti elkötelezettség és a közös kulturális kódrendszer
Az egyetemes és magyar történelem átfogó eseményeinek és szereplőinek megismertetése, hősök és antihősök bemutatása – metatörténelem	A történelmi műveltség megszerzése szempontjából releváns történetek, témák feldolgozása – mélységelvű
Kronologikus felépítés, adatokra koncentráció folyamatközpontú megközelítés – folyamatológia	Problémaközpontú, kutatási alapú megközelítés – történelmi látásmód megismertetése
Tények, adatok, fogalmak megismertetése a cél	Ismeretszerzési és feldolgozási valamint kommunikációs képességek fejlesztése
Egynézőpontú és elfogadott magyarázatok, következtetések átadását, elfogadását várja el	Multiperspektív megközelítés, kritikai gondolkodás fejlesztése
Reproduktív képességeket fejlesztése	Produktív és kreatív készségek fejlesztése
Verbális tanári előadás, prezentáció a meghatározó	Aktív tanulói tevékenységekre fókuszál: problémamegoldás, projekt, prezentáció
Egyéni feldolgozás és versenyelvű tanítás	Együttműködésre nevel: pár- és csoportmunka stb.

„A háború a diplomácia folytatása más eszközökkel.”
(Carl von Clausewitz)

Fogalmazza meg kiinduló tézisést, vagyis **állítson fel hipotézist!**
(Döntse el, hogy cáfolni vagy igazolni akarja a fenti idézetet!)

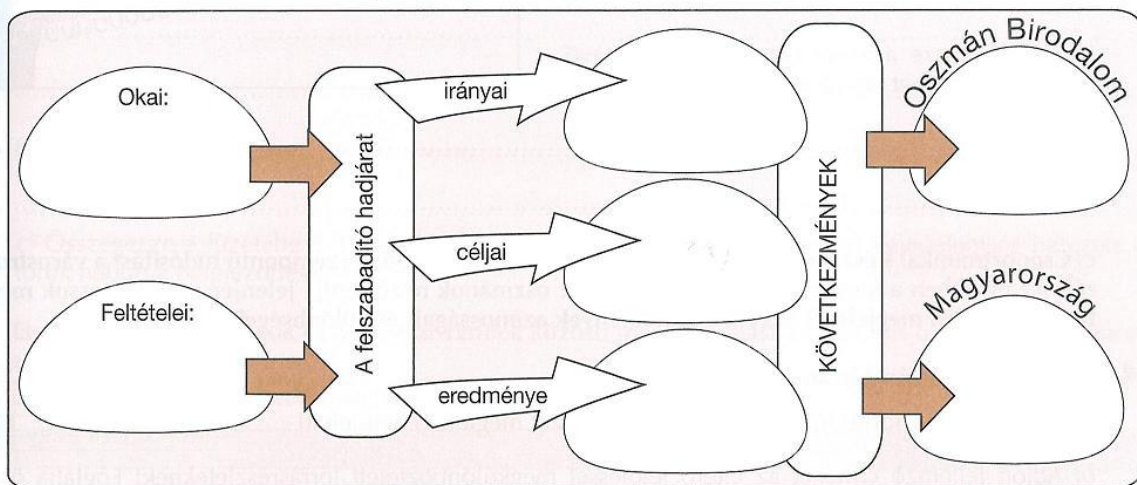
Gyűjtsön adatokat és idézeteket a hipotézis alátámasztására!

c) Válassza ki a második világháború egyik fontos problémáját (pl. az angolszász hatalmak és a Szovjetunió szövetsége; a második front kérdése; a lengyel határok kérdése; a koncentrációs táborok bombázásának kérdése)! Dolgozza föl a problémát a táblázat szerint!

A probléma lényege	
Lehetséges megoldások	
A választott megoldás bemutatása	
Kinek az érdekét tükrözi a megoldás?	
A megoldás értékelése	

c) Töltse ki a török kiűzésének folyamatát bemutató ábrát!

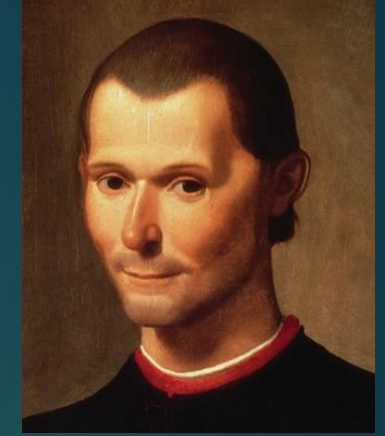

Fogalmazzunk meg magyarázatot az egyenlőtlen fejlődés okaira!

	Egy főre jutó iparosodottság, 1880–1913*			A világ ipari termelésének relatív megoszlása, 1880–1913 (százalékban)		
	1880	1900	1913	1880	1900	1913
Nagy-Britannia	87	100	115	22,9	18,5	13,6
Egyesült Államok	38	69	126	14,7	23,6	32,0
Franciaország	28	39	59	7,8	6,8	6,1
Németország	25	52	85	8,5	13,2	14,8
Olaszország	12	17	26	2,5	2,5	2,4
Ausztria–Magyarország	15	23	32	4,4	4,7	4,4
Oroszország	10	15	20	7,6	8,8	8,2

* Összehasonlítási alap: Nagy-Britannia 1900-ban = 100

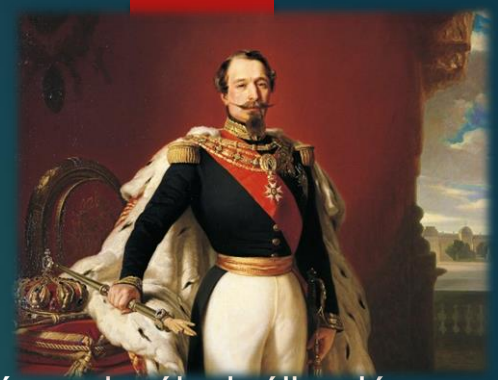
A sérelmeket egyszerre kell elkövetni...”

„Ezért megjegyezendő, hogy egy ország elfoglalásakor a hódítónak számba kell vennie, milyen sérelmeketkénytelen elkövetni, s egyszerre kell megtennie valamennyit, nehogy megismételni kényszerüljön, s így a megújrázást elkerülve, biztonságot adhat az embereknek, és kedvezésekkel megnyerheti őket. Aki ellenkezőleg cselekszik, félelemtől vagy rossz tanácstól vezérelve, kivont karddal maradjon. Alattvalóiban soha meg nem bízhat, mert azoknak a friss és állandó sérelmek miatt nincs benne bizodaluk. **A sérelmeket mind egyszerre kell elkövetni, mert így kevésbé érzik őket, és kevésbé bántanak; a kedvezéseket pedig apránként kell adagolni, hogy jobban éreztessék hatásukat.** S főként: az uralkodónak alattvalóival olyan viszonyban kell lennie, hogy azon sors ne változtasson; mert ha a dolgok rosszra fordulnak és szükséged lenne rá, nem folyamodhatsz a rosszhoz; és a jó, amit cselekszel, nem lesz hasznodra, mert úgy ítélik, csak kínodban tetted, és senki más nem lesz hálás érte.”
(*Machiavelli: A fejedelem*)

- a) Állapítsa meg, hogy a XX. századi magyar történelem mely korszakára illik a fejedelemnek ajánlott uralkodási gyakorlat!
- b) Igazolja konkrét események, intézkedések felsorolásával megállapítását!
- c) Vesse össze a fejedelemnek ajánlott uralkodási gyakorlatot a megjelölt korszak hivatalos ideológiájával!
- d) Értékelje Machiavelli uralkodónak szóló tanácsait az általánosan elfogadott erkölcsi normák alapján!

A nép érdekében ...?!

„A jelenlegi helyzet nem tarthat sokáig. Meg vagyok győződve, hogy a hatalom bizonytalansága, a zavarok és a viszályok állandó oka egyetlen nemzetgyűlés döntő súlya. Ezért megítélésük elé viszem egy alkotmány következő alapelveit [...]

1. Egy felelős vezért kell kinevezni tíz év időtartamra.
2. A miniszterek csak a végrehajtó hatalomtól függenek.
3. Az államtanács a legválogatottabb emberekből áll. Az államtanács készítené elő a törvényeket, s ez vezetné le a vitát [...]
4. A törvényhozó testületet, amely megvitatja s megszavazza a törvényeket, általános választójog alapján kell megválasztani lajstrom nélkül. A lajstrom tudniillik meghamisítja a választást.
5. Egy második nemzetgyűlés az ország minden illusztris személyiségéből egyensúlyozó hatalomként működik majd, az alapegyezmény és a közszabadságok védelmezőjeként. Így 1804 óta először tudjátok, miért és kire szavaztok. Ha nem kapom meg szavazataitok többségét, összehívom az új nemzetgyűlést, s visszaadom annak a töletek kapott mandátumot. – De, ha úgy gondoljátok, hogy az ügy, melynek nevem a szimbóluma, azaz a '89-es forradalomban újjászületett és a császár által megszervezett Franciaország még mindig a ti ügyetek, nyilvánítsátok ki s szenteljétek meg a töletek kért hatalmat. – Akkor Franciaországot és Európát megmentjük az anarchiától, az akadályok elsimulnak, a versengés megszűnik, mert mindenki tisztelni fogja a nép ítéletében a Gondviselés dekrétumát.” *(Napóleon felhívása, 1851. december 2.)*

- a) Sorolja fel, mely gondokkal, problémákkal magyarázza Napóleon egy új állami irányítás bevezetésének szükségességét?
- b) Magyarázza meg, miért ragaszkodik Napóleon az általános választójog bevezetéséhez, alkalmazásához?
- c) Állapítsa meg, milyen történelmi előzményekre utal a felhívásban a szerző, és tárja fel ennek hátterét!
- d) Gondoljon vissza a római történelemre, és idézze fel, a tanult szereplők közül kik ajánlották fel a hatalom visszaadását!

A hazai tartalmi szabályozás

- NAT – érettségi vizsgakövetelmények
- „A leginkább tradicionálisnak tartott történelmet emeljük itt ki, amelyben jelentős **modernizációs** lépés történt: tartalmilag a **20. század történelmének**, a **jelenismeretnek**, az **állampolgári tudatosságnak** az erősítésével, módszertanilag elsősorban a **források használatának** kikényszerítésével.” (Vágó, 2006)
- A **nézőpontok** között hangsúlyosan megjelent az is, hogy amit a történelemből vagy a történelemről tudunk, tanulunk, azt honnan tudjuk, továbbá megjelent a **multiperspektivikus, kontroverzív és inkluzív szemlélet** is. (F. Dárdai, 2006).
- „Az **új érettségi nyomán követendő elvárássá** is vált a múlt és a jelen összefüggéseit széleskörűen feltáró, a több szempontú feldolgozást, a történelem sokoldalú, árnyalt értelmezését elváró történelemtanítási gyakorlat.” (Kaposi, 2006).
- A 2012-es NAT: a kulcsfogalmak két csoportba rendezve jelennek meg: **értelmező, illetve tartalmi kulcsfogalmak**. (Kojanitz, 2012)

A gyakorlat

- „[...] a szaktanárok a tanórákon továbbra is a **korábban alkalmazott módszereket használják**, hiszen a történelemoktatás keretében a **tanári magyarázatra (92%)** és a **frontális osztálymunkára (87%)** épülő oktatás dominál, és ehhez képest jóval **kevesebb a tanulói önálló feldolgozás (74%)**, illetve a **csoport- munka (63%)**.” (Csala, 2004)
- „[...] a szakórákon továbbra is a tanári magyarázat és a frontális osztálymunka dominál, de bővült és **színesedett a szaktanári repertoár**, és mind nagyobb teret kapnak az optimalizációs, valamint **interaktív és reflektív**, illetve a **kooperativitásra** is törekvő feldolgozási módok [...]” (Kaposi, 2010)
- „[...] **nem lehet kijelenteni**, hogy a történelemoktatás teljes demokratikus átalakulása, **paradigmaváltása már megtörtént.**”(Dárdai, 2011)
- „[...] továbbra is sok tanórán a frontális, diktálásos módszer a domináns, melyet a legfrissebb felmérések is igazolnak. **Így több mint 44 százalékpontnyi a különbség a diákok által elvárt élvezetes és figyelemfelkeltő, motiváló tanítás és a mindennapokban folyó óravezetési gyakorlat között.**” (Sági, 2015)

Összegzés az új elvárásokról

- Nemzetközi és EU-s pedagógiai trendek, valamint a hazai tartalmi szabályozóknak való megfelelés (Nat és a kerettantervek, vizsgakövetelmények)
 - A facilitátori szerep és a tanulás támogatása. A kulcskompetenciák fejlesztése az élményszerű tanulás módszereivel - EU-s kulcskompetenciák (mint pl. az aktív állampolgárság, fenntarthatóság) kiemelése a tanításban.
 - A pedagógiai módszerek széles repertoárjának használata (drámapedagógiai eszközök, projektek, csoportmunka, kerettörténet-módszer, játékosítás, vizuális prezentációk, problémamegoldó feladatok).
 - Az ismeretszerzés és feldolgozás (pl. forráselemzés) módszereinek, a kommunikáció (pl. IT-oktatás), a kritikai gondolkodás és az időbeli- és térbeli képességek fejlesztése.
 - Középpontban a történelmi gondolkodás, műveltség fejlesztése és a kulturális kódrendszer kialakítása.
 - A tananyag új fókusza: a modernkor és a jelenkori történelem, a politikatörténet mellett társadalmi struktúrák, állampolgári ismeretek és a mindennapok történetének megjelenítése.
 - Tematikus, hosszmetzeti és mélységelvű, valamint kereszttantervi elemek megjelenítése az új tanítási módszerekben és az újgenerációs tankönyvekben (média, etika, fenntarthatóság, demokráciára nevelés).